Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

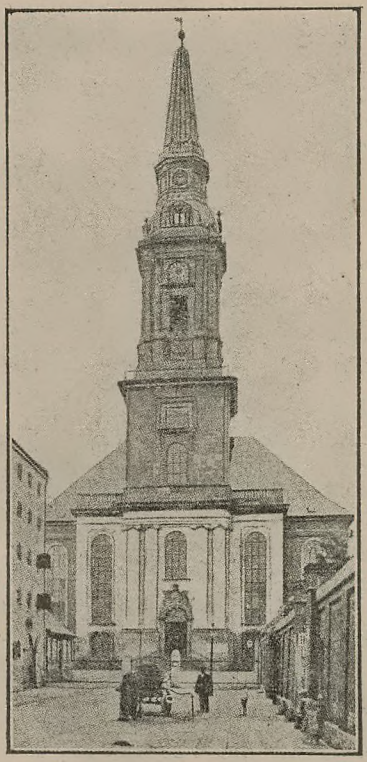
Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

CHRISTIANS KIRKE,

HISTORISK-TOPOGRAPHISK BESKREVEN

VED

O. C. NIELSEN,
CASSERER, TOPOGRAPH.

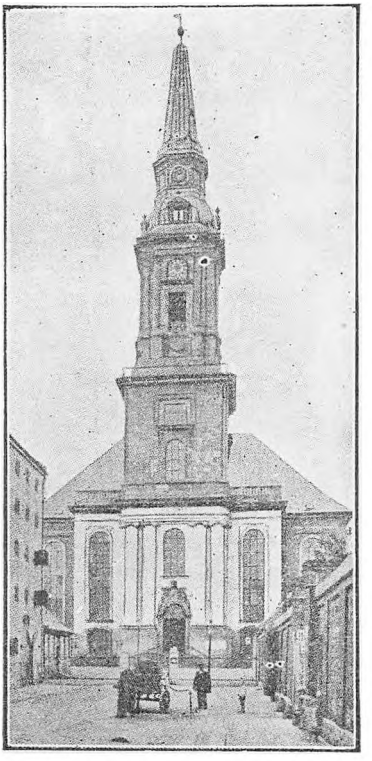
ARNOLD BUSCK
KØBENHAVN
1920.

CHRISTIANS KIRKE,

HISTORISK-TOPOGRAPHISK BESKREVEN

VED

O. C. NIELSEN,
CASSERER, TOPOGRAPH.

ARNOLD BUSCK
KØBENHAVN
1920.

Borgervennens Bogtrykkeri. Tolvegade 14. Kbhvn.

Denne Christianshavns anden Kirke, for Enden af Strandgade, har haft en besværlig Tilblivelse og en omskiftende Tilværelse, men da man først var kommen ud over de besværlige indledende Skridt, blev Kirken opført i forholdsvis kort Tid.

Ifølge den oprindelige Bestemmelse skulde den bestandig være Kirke for den tysktalende Befolkning paa Christianshavn. Allerede i Frederik den Tredjes Tid boede mange tyske Familier herude, men først i 1660 kunde de stifte deres egen Menighed og fik deres egen Præst; endnu havde de dog ikke deres egen Kirke, og fik den først langt ind i det næste Aarhundrede efter mange Genvordigheder. Indtil videre fik Menigheden dog Lov til at benytte Vor Frelsers Kirke til at holde Gudstjeneste i, almindeligvis hver Søndag fra Kl. 12—2, »en ubelejlig Tid og derhos saare knap, navnlig naar maanedlig Kommunions Dag indfalder«.

Da Menigheden i Aarenes Løb var voxet stærkt, gik dens højt ansete tyske Præst Josias Lorch endelig kraftig i Breschen for, at Menighedens saa længe nærede Ønske om at faa en Kirke for sig selv, kunde blive opfyldt, og ansøgte i dennes Navn om, at den maatte bygge en »egen maadelig Kirke« og være en Menighed for sig selv, hvori de tyske Soldater af Garnisonen paa Christianshavn kunde indlemmes.

For at komme ud over de første pekuniære Vanskeligheder ved Fremskaffelsen af de fornødne Pengemidler, fremkom Josias Lorch med Anmodning om, at der blev overladt ham en fri Byggegrund, en liden Del af Konfiskationer, Donationer, og »hvad Andet kan forefalde«, endvidere en Kollekt i Danmark, Norge og Hertugdømmerne og endelig et Lotteri. Da Forslaget anbefaledes af Magistraten, Biskop Hersleb og især af den ældre Grev Bernstorff, fandt det stor Imødekommenhed, og den 28de Marts 1749 resolverede Kongen, at Menigheden maatte udvælge 3—4 Mænd til at lede Kirkebygningen, og at alle de begærede Fordele vilde blive tilstaaede, saafremt Ansøgerne ved eget Sammenskud og godvillig Gave kunde udbringe et første Fond, og der da viste sig Mulighed for, at Kirken kunde blive bygget.

Allerede i September tillod Kongen, at Oberstlieutenant Eigtved, Kommandeurkaptajn J. H. Dumreicher, Agent Joh. Fr. Wewer og Kbmd. Peter Casse maatte forestaa Bygningen. Samtidig blev der sat en Kollekt i Gang i alle Købstæder og udstillet Bækkener for Kirkedørene paa Landet, hvorved der indkom ca. 10,000 Rdlr., hvorhos der bevilgedes et Lotteri, som besørgedes af Regimentskvartermester, Brygger Jens Thorup og efter hans Død i 1750 af Jonas Baltzersen Collin.

I 1752 fik Kirken et nyt Lotteri, thi der var langt fra kommet tilstrækkelige Midler ind, og man vilde ikke begynde at bygge, før Foretagendet var nogenlunde sikret. De to Lotterier indbragte over 40,000 Rdlr., Halvparten af samtlige Indtægter, og Kirken kaldtes derfor i lange Tider »Lotteri Kirken«.

Efter at et saa betydeligt Beløb var skaffet tilveje,

begyndte man for Alvor at se sig om efter en Grund, for snarest at faa Byggeriet i Gang.

Nogen Vanskelighed frembød det at finde en passende Plads for den nye Kirke med tilhørende Kirkegaard. De fire Inspekteurer, som man kaldte dem, havde vel strax Opmærksomheden henvendt paa det gamle Saltværks Grund, men da de efter flere Maaneders Overvejelser ansøgte om den, fik de ganske uventet pure Afslag, hvad der gjorde et dybt Indtryk paa Præsten og hans lille Samfund, som i Fællesskab havde nedlagt et saa stort Arbejde for Kirkesagen og ventet saa taalmodig, og nu endelig syntes at have fundet en Udvej til en heldig Løsning af Problemet, og saa skulde det hele strande saa brat ved, at Ansøgningen blev afvist.

I denne Sammenhæng finder jeg Anledning til at dvæle lidt ved nævnte Saltværks Historie.

Et Værk, af hvilket Regeringen lovede sig meget, men som blev en Skuffelse, var det Saltværk, som indrettedes i 1736. Under Dokbygningen havde man nemlig det foregaaende Aar truffet en Vandaare, der gav 6,000 Tdr. saltagtigt Vand i Døgnet, og ved at undersøge dets Lødighed kom man til det Resultat, at det kunde betale sig at indrette et Saltsyderi her. En Saltkoger blev indforskreven fra Halle; Dokfonden og Partikulairkassen afholdt de nødvendige Udgifter, og Værket kom i Gang paa Motzmands Plads (Christiansholm), hvor der blev opført et Graderhus og et Kogeri. Det viste sig imidlertid snart, at Saltudbyttet var for ringe. Faa Aar efter udvidedes Anlæget, thi man troede sikkert paa dets Fremtid; det blev flyttet hen til Pladsen foran Laboratoriet for Enden af Strandgade, hvor Kirken nu er,

efter at man havde affundet sig med Major Fursman, som i sin Gaard bag Børsen havde haft Privilegium paa et Saltbrænderi. Værket, der stod under en særlig Direktion, kostede store Summer; under Ledelse af Hollænderen van Dockum opførtes Lagerbygninger, Pakhuse, Smeltehus, Kogeri, Drøghus m. m. Arbejdere indforskreves fra Tyskland, og der ansattes Betjente og Embedsmænd.

Den 29 Marts 1737 blev i Værkets Interesse al Indførelse af fremmed smaat Salt forbudt, men Købmændene vilde lige saa lidt vide af det danske Salt som af de danske Klædevarer. Fabrikken ramtes desuden af flere Uheld, dens Bogholder rømte med Kassen, og i December 1741 resolverede Kongen, at Værket skulde være ophævet, naar Beholdningen var afsat.

For at naa dette Maal gik man frem paa en for Tiden karakteristisk Maade. I 1743 havde man endnu 9660 Tønder Salt i Pakhusene, og da Kommercekollegiet indsaa, at de ikke kunde blive afsatte, »naar det dependerede af Enhvers frie Villie at tage saa Meget eller Lidet, han lystede«, blev det bestemt, at Beholdningen simpelthen »skulde reparteres paa Kjøbstæderne, Grevskaberne og Friherreskaberne saavelsom paa Propritairer, Præster, Forpagtere, Hollændere, Kromænd, Møllere, Selveiere og Degne med Andre udenfor Bondestanden«. Alle disse fik udenvidere Befaling til at købe et vist Kvantum af Beholdningen, og Aaret efter var alt afsat. Indførselsforbudet blev derpaa ophævet, rigtignok kun for at genindføres et Par Aar senere under en anden Form til Fordel for det norske Saltværk.

Først havde man i Sinde at sælge Saltværkets Grund ved offentlig Auktion, dernæst paatænkte man at indrette

Bygningerne til Kornmagasin, da det skortede paa Plads i Proviantgaarden, men det blev opgivet paa Grund af Fugtighed og Rotter, som fandtes i Hobetal. Magistraten vilde have en Del af Grunden udlagt til Strandgades og Sophiegades Forlængelse; Pastor Lorch ønskede Pakhuset til en Anstalt for fattige Børn, men begge fik Afslag.

Det varede imidlertid ikke ret længe, før den tyske Menigheds Bekymring og Modløshed blev forvandlet til Fryd og Glæde, thi den 17. Februar 1750 skænkede Kongen af »særdeles kongelig Naade« alligevel den største Del af Saltværkets Grund til den projekterede tyske Kirke, men det lange Pakhus bagved blev staaende og anvendtes til Oplag for det norske Salt og for det marokkanske Uld, der var bleven indført til Fabrikken paa Guldhuset.

I 1754 blev Grunden noget udvidet ved Tilkøb af det vestindiske Compagnis tilstødende Plads, thi det blev forlangt, at Kirken skulde ligge midt for Enden af Strandgade.

Der blev nu truffet de nødvendige Forberedelser til Kirkens Opførelse paa dette Sted efter N. Eigtveds Udkast. Han havde udarbejdet flere Tegninger til Kirken, og Kongen viste Menigheden sin Bevaagenhed ved at approbere den Tegning, der var den kostbareste og sirligste.

Da alle Forberedelser langt om længe var trufne, og man mente at have tilstrækkelige Penge til at begynde med, nedlagde Kongen personlig Grundstenen, den 12. Juni 1755, til Frederiks Kirken, som den døbtes.

Byggearbejdet tog derefter sin Begyndelse, og det gik saa rask med Opførelsen, at Bygningen allerede ved Vinterens Begyndelse det paafølgende Aar var under Tag.

Men saa kom, trods alle de forud saa omhyggelig anstillede Beregninger, alligevel de pekuniære Bryderier, thi Byggeriet havde hidtil medført enorme Udgifter; man havde brugt nogle og fyrretyve Tusinde Rigsdaler, Kirkens Kasse var tom, og man saa ingen Udvej til at opmure Taarnet, ved hvilket der ikke var rørt, endsige tage fat paa det indvendige Arbejde. Men atter traadte Kongen hjælpende til. Han skænkede strax de tre Inspekteurer (thi Eigtved var død i 1754) 500 Rdlr. til »det Høistfornødne«, og bevilgede i Februar 1754, at »af de Paalæg paa Bestallinger, som bleve expederede ved Kollegierne og hidtil vare anvendte til Vor Frue Kirke og Professorresidentserne, maatte 26,000 Rdlr. opsamles til den tyske Kirke«.

Det næste Aar fik Kirken en Gave af 6 Kapitæler af hvidt italiensk Marmor samt en Del norsk Lillienskjolsk Marmor fra den kgl. Materialgaard. Ved al denne Hjælp blev man snart i Stand til at kunne genoptage Arbejdet paa Kirken, og det blev da saa stærkt fremskyndet, at man i Oktober 1759 var naaet saa vidt, at der i Begyndelsen af November kunne træffes Forberedelser til den nær forestaaende Indvielse.

Den 16 November 1759 udkom et kongeligt Reskript om Kirkens Privilegier, Præster og Betjente samt om Gudstjenesten, og den 2. December foregik Indvielsen under Udfoldelse af de sædvanlige Højtideligheder.

Gehejmeraad Joh. Ludvig Holstein blev Kirkens første Patron (afløst i 1763 af den ældre Grev Bernstorff, som tillige var Patron for St. Petri Kirke); til Ældste valgtes Kommandeurkaptain Dumreicher og Kbmd. Peter Casse. De to sidste saavelsom Sognepræsten Josias Lorch

fik »for deres havte Møie og Umage« Begravelsespladser i Kirken til bestandig Arv og Ejendom, og da Etatsraad Wewer var død, tilstodes der ham og Hustru det samme, især fordi de havde skænket Kirken et kostbart Sølvbækken til Daaben.

I 1761 stod man over for nye Vanskeligheder, men Kongen satte da Kronen paa sin Gavmildhed, idet han i Maj 1761 bidrog 50,000 Rdlr. til Kirkens fuldkomne Istandsættelse, Kirkegaardens Indhegning, Opførelse af Fattigskole, af Boliger til Kirkens Betjente m. m., en Sum som skulde betales i 10 Aar med 5,000 Rdlr. om Aaret.

Da de hvælvede Familiebegravelser under det store og smukke Gravkapel blev meget søgt af velstaaende Borgere paa Christianshavn, følte Vor Frelsers Kirke sig brøstholden, og dens Forstandere gjorde derfor i Henhold til et Reskript af 1761 Fordring paa Betaling for visse Lig, der begravedes i Frederiks Kirken, men Sagen blev, skøndt baade Magistraten og Biskop Harboe støttede den danske Menighed, afgjort i den tyske Menigheds Favør.

Kirken, der i Plan og indre Anordninger er nøje beslægtet med den ældre Reformert Kirke, var i Henseende til det Ydre i Frederik den Femtes Tid særdeles tarvelig, thi Taarnet var dækket med en spids Hat, et lille Pyramidetag. Først i 1768 havde man tilstrækkelige Midler til at opføre det nuværende smukke Spir, hvis sjældne Skønhed skyldes Bygmester Georg David Anthon, der ogsaa havde ledet Kirkens Opførelse efter Svigerfaderen Eigtveds Død. Den 30. Juni 1769 opsattes Fløjen, og Spirets Indvielse fandt Sted samme Dag med de sædvanlige Ceremonier. Siden da har denne prægtige Kirke

afsluttet Gadeinterieuret paa en smuk og harmonisk Maade, men allermest maa vi dog beundre Kirken fra Søsiden, hvor den spejler sig saa henrivende i Vandet.

Fra først af kaldtes dette nye Gudshus, som tidligere nævnt »Frederiks Kirke«, men da Marmorkirken i Mellemtiden havde faaet Navnet »Frederiks Kirke«, omdøbtes Kirken her paa Christianshavn til »Christians Kirke«, men i lang Tid hed den almindelig »Tysk Kirke«, og nogle kaldte den ogsaa for »Lotteri Kirken«.

Da den tyske Gudstjeneste i Garnisons Kirke ophørte ved Reskript af 15de September 1819, blev »Christians Kirke« Kirke for hele Kjøbenhavns tyske Garnison, og Patronatet gik over til Kjøbenhavns Kommandant.

Omkring 1820 havde Menigheden sit største Antal Medlemmer, men Aar efter Aar svandt den mere og mere ind, og ved kgl. Reskr: af 4de December 1886, da Nedgangen var naaet til, at den tyske Menighed kun talte 46 Medlemmer, blev den ophævet og Kirken lukket.

I 1830'erne havde Kirken dog haft en Glansperiode, da N. F. S. Grundtvig i Tidsrummet 1832/39 i denne Kirke holdt sine stærkt besøgte Aftengudstjenester for sin frie Menighed, og her samlede en af de mest danske Menigheder, vor By har rummet.

Efter 1886 stod Kirken tom og ubenyttet og forfaldt mere og mere, kun af og til brugt ved Begravelser i Gravkapellet, indtil den ved Resol: af 8de Marts 1899 blev bestemt til dansk Sognekirke.

I Begyndelsen af 1901 blev Kirken underkastet en grundig Restaurering indvendig for 41,500 Kroner af Kirkens egne Midler. Det indre blev malet og hvidtet, Inven-

tariet deriblandt Kongestolen og Orgelet istandsat, Varmeapparat indlagdes m. m.

Christians Sogn, under Holmens Provsti, blev nu udskilt fra Vor Frelsers Sogn fra 1ste Juni 1901 og 2den Juni blev Kirken taget i Brug af Folkekirken som Sognekirke, og dens Navn »Christians Kirke« blev fastslaaet.

Sognet omfatter den Del af Christianshavn, der ligger Sydvest for Torvegade, af Amagerbro den Del, der begrænses af Amagerbrogade, Hollænderdybet, Amager Fælledvej, Svinget, Amager Boulevard samt Slotsholmen.

Ved en ny Restaurering i 1904 blev Spir og Taarn indtil Overkanten af Hovedgesimsen istandsat for ca. 30,000 Kroner. Begge disse Restaureringer lededes af Arkitekt Fritz Koch.

Kirken er opført i Barokstil med franske Detailler paa Granitsokkel af gule Sten og tysk og gotlandsk Sandsten paa Hovedfaçaden og Taarnet og har Form af en Rektangel. Paa Hovedfaçaden mod Nord er en Udbygning, i hvis Midte hæver sig det noget fremspringende Taarn. Paa Sydsiden er en tilsvarende mindre Udbygning med Sakristi, Præsteværelse etc. Til Hovedportalen i Taarnet, med 3 Døre, fører et højt Trappeparti. Paa hver Side i Udbygningen fører Trapper op til Pulpiturerne. Gennem Forhallen under Taarnet træder man ind i det skønne og ejendommelige Kirkerum, der er dækket af et fladt Stukloft og Gibssol i Midten. Langs Rummets Nord, Øst og Vestside er der 3 Stokværk høje Pulpiturer med smaa Glasruder. Over Indgangen findes den med det danske Vaaben prydede Kongestol, lige over for paa Sydsiden Alteret, af norsk Marmor og Træ, imiteret som Marmor. Over Alteret er Prædikestolen og

over den atter Orgelet. Døbefonten, øst for Alteret, er af norsk Marmor. Mod Sydøst og Sydvest er der Trapper op til Pulpiturerne. Rummene oplyses særlig fra Vinduerne i Sydmuren, da Pulpiturerne næsten helt dækker de andre.

Ved Indgangen til Kirkepladsen ligger 2 smaa Bygninger, hvoraf den ene er Funktionærbolig og den anden benyttes som Menighedshus, og disse blev, sammen med den i 1853 nedlagte Kirkegaard, istandsat i 1901 for 26,000 Kr., som blev bekostet af Konferensraad Heide.

For faa Aar siden blev Kirken pudset op, saavel udvendig som indvendig, og ved denne Lejlighed blev Kirkeuhret istandgjort og Gasbelysningen blev erstattet med Elektricitet. Samtidig blev Kirkens Omgivelser reguleret og ved Indgangen til Kirkepladsen opførtes et nyt Gitterværk med Jernport, ligesom de her beliggende 2 smaa Boliger blev sat i smuk Stand. Endelig for et Par Aar siden fik Kirken et nyt Orgel, bygget af Orgelbygger Starup. Det kostede omkring 12,000 Kr., men blev ogsaa fuldtud moderne og den hidtil benyttede Bælgetræder blev nu afløst af Elektricitet.

I de Aar, der var gaaet siden Istandsættelsen i 1901, havde Kirken en Tid atter haft en Glansperiode, medens nu afdøde Pastor Bruun var dens Sognepræst. Ved sin dybe Forstaaelse af Mennesker og Livsforhold fik denne veltalende, kundskabsrige øg hjertevindende Præst snart samlet en stor Menighed om sig. Hans opbyggelige og interessante Prædikener blev hurtig bekendt ogsaa langt uden for Christianshavns snævre Grænser og langvejs fra strømmede Folk til Christians Kirken, som fyldtes Søndag efter Søndag. For hans talrige Tilhørerkreds var det

en lykkelig Tid, som desværre saa brat skulde afbrydes ved deres afholdte Præsts altfor tidlige Død.

Under det højt hævede Kirkegulv er der en Gravkælder med et stort Antal Kapeller foruden Jordbegravelser. I Kapellerne, der delvis blev restaureret 1867—68, ligger mange af Fortidens gode Borgere og ansete københavnske Personer begravet bl. a. under den sydlige Udbygning Gehejmeraad, Overhofmester A. H. Moltke og Hustru samt Datter Sophie og under Taarnet, Kommandørkaptajn J. H. Dumreicher og Hustru. Iøvrigt i Kapellerne fra Øst til Vest, Kirkeforstander J. G. v. Bergen, Gehejmeraad Chr. L. Scheel v. Plessen og Hustru, Kammerjunker Mogens Scheel v. Plessen, L. B. Baron v. Schack, Kammerraad J. G. Bärens, Konferensraad J. H. Bärens, Konferensraad F. C. Schäffer, Kunstkammerforvalter J. S. Wahl, Billedhugger S. C. Stanley og Hustru, Højesteretsassessor R. C. With, Renteskriver A. E. Meinert, J. A. Bruun de Neergaard til Skjoldenæsholm (senere ført til Valsølille Kirke), Syngemester C. L. Gerlach, Skibsbygger Peter Applebye, Agent Peter Applebye, Præsten Rasm. Fenger, Lægen og Politikeren Gehejmeetatsraad C. E. Fenger, Præsten Josias Lorch, Konferensraad Jessenius Classen, Historikeren P. F. Suhm, hans Hustru og Søn, Sukkerraffinadør L. F. Rømer, Læge Konferensraad J. J. v. Berger, Grosserer Jakob Holm, Admiral Simon Hooglant, Kammersanger J. Chr. Hansen, Skuespillerinde Julie J. C. Hansen, f. Lumbye, Konferensraad Anker Andr. Suhm, Etatsraad Wever, Baron R. Iselin, Etatsraad Casp. W. Wever, Baronesse Marie Iselin, Konferensraad C. A. Fabritius de Tengnagel og Hustru, Kobberstikker J. M. Preisler og Hustru, Skuespiller J. D. Preisler, Admiral

H. C. Krog og Hustru, Gehejmeraad A. G. Lowzow, Jægermester A. G. Lowzow og Grevinde Christiane Lerche.

Et Pust af sær Forkrænkelighed drager forbi En, naar man gaar nede i disse skumle Gravhvælvinger, hvor Kister og Epitafier med veltalende Inskriptioner ses bag Gitrene.

Sluttelig skal omtales den hosliggende Kirkegaard, et stille og fredeligt Sted med de hyggelige Omgivelser, som kun de allerfærreste kender. Det er en forglemt Plet, hvor enkelte Gravsten og Gravindhegninger, Sørgepil og Buxbom spredt rundt om, er de synlige Minder om, at her var der en Gang en stor og smuk Kirkegaard. Undertiden gaar her en Havekarl og river lidt vissent Løv bort fra Gangene eller man kan se en tilfældig, interesseret Besøgende hensunken i Betragtning af de gamle, forvitrede Gravsten og de rustne Gitre. De, der ligger begravet her i denne Afkrog, er forlængst glemt, deres Hvilested bliver ikke mere passet, og der kommer ingen, som lægger Kranse paa de smaa Jordtuer, hvor Vedbenden breder sig.

Herude omkring den lille graa Kirke, der ligger saa tilbagetrukken og fornem med det fine irgrønne, gyldent ornamenterede Spir, der rager højt op over Træer og Buske og tegner sig mod Himlen, kan der være yndigt, navnlig i Forsommeren, thi da blomstrer Syrén og Guldregn, da har Græsset langs Gangen en særegen sart Farve og da synger Fuglene i Træerne.

Paa denne gamle Kirkegaard hviler Præsten N. H. Massmann, Stifteren af de Massmannske Søndagsskoler og Skolemanden Cleophas Svenningsen.

Som Christians Kirkens Indre er ejendommelig og smuk, saaledes virker den betagende ved sit Ydre med sin rolige og fornemme Stil og prægtige Spir, der stadig er Genstand for megen Beundring. Strandgades fine lille Kirke hører nøje med til Hovedstadens Silhouet, til Byen med de skønne Taarne, der glimtende og himmelstræbende markerer det sammentrængte Bybillede, højner Synet og hjælper til at give Bybilledet Karakter, synger om Byens Tro paa sig selv, dens Iver og Foretagsomhed og løfter sig glædelig og festlig som Idealer op over den flade Ensformighed og som naturlige Udtryk for Kappelyst og stolt Stræben fremad og opad.